

BESZÉLGETÉSEK AZ AKADÉMIAI KLUBBAN (4.)

„...nem középiskolás fokon...”

Széchenyi a kiművelt emberfők sokaságában vélte megtalálni a nemzeti felemelkedés egyik sarkkővét. Ma is gyakorta hangoztatjuk, a nehezedő körülmények között a legolcsóbb beruházás a tanulás, képzés, művelődés, a nemzeti „szürkeállomány” tudatos és tervszerű barázdálása. S mégis, a felismeréseket és terveket megvámolja a szükség. Viszont a kvalifikált értelmiség új és új generációjának képzése, nevelése a jövő záloga. Napjaink fontos kérdés-komplexuma volt a negyedik esti találkozás témája, ahol kifejtette véleményét Csákány Béla, a matematikatudomány doktora, Grasselly Gyula akadémikus, Karácsonyi Sándor, az orvostudomány doktora, Kristó Gyula, a történettudomány doktora, Sonkodi Sándor, az orvostudomány kandidátusa és Szilárd János, az orvostudomány kandidátusa.

zése, nevelése a jövő záloga. Napjaink fontos kérdés-komplexuma volt a negyedik esti találkozás témája, ahol kifejtette véleményét Csákány Béla, a matematikatudomány doktora, Grasselly Gyula akadémikus, Karácsonyi Sándor, az orvostudomány doktora, Kristó Gyula, a történettudomány doktora, Sonkodi Sándor, az orvostudomány kandidátusa és Szilárd János, az orvostudomány kandidátusa.

világ, pedig most kellene kezdődni. Félévkor az elsőéves hallgatók közel hatvan százaléka megbukott.

— A legszomorúbb ebben talán éppen az, hogy ezek az éretlen, túlhajszolt fiatal emberek nem is tehetnek minderről. A helyzet kényszeríti ki ezt a torz állapotot.

KRISTÓ GY.: S még valami. A mi érettségizőink — legalábbis bölcsész-kari viszonylatban — tudják, ha föl-vételt nyernek, öt év múltával be vannak kalkulálva a diplomások közé. A felvételi keretszámok jelzik, hogy öt év múlva mennyi tanárra lesz szüksége a társadalomnak. Tehát, ha nem nagyon felelőtlenek és nem kirívóan buták, elvégzik az egyetemet, mert diplomájukhoz népgazdasági érdek fűződik. Ez óriási tévesztés. A hiányzó láncszem, amelynek kimondásához néhány éven belül el kell jutnunk: az egyetemre bejutottak elhelyezkedését a magyar állam nem szavatolja. Igaz, már ma sem biztosítja minden esetben, csak hogy ezt még nem valljuk be. Mindenki saját kockázatára kell, hogy felmérje esélyeit és lehetőségeit.

GRASSELLY GY.: Sajnos, még nem valósítható meg az az ideális helyzet, hogy egy hivatása magaslatán álló középiskolai rendszer garantálja a kikerülőket és jelentkezőket egyekben konkretizálódó képességeit. Mert akkor statisztikusan válogathatnánk, s két év után kemény vizsgákkal lehetne rostálni.

— Csak hogy ma is az a nagy gond, hogy többen kibuknak az egyetemekről másod-, harmad-, negyedik évben. A rájuk fordított anyagi és szellemi energia kárba vész, mert három elvégzett szemeszterrel mehet, mondjuk benzinkutasnak. Ha kimunkálható lenne, hogy például az orvos egyetemen befejezett két év ilyen és ilyen egészségügyi szakszolgálatra, a negyedik pedig ilyen középiskolai munka végzésére tesz alkalmassá, hatékonyabban és ésszerűbben gazdálkodhatnánk.

KARÁCSONYI S.: Nem friss elképzelés ez, s egyre fontosabb újragondolni. Bevezetésének alapfeltétele a középiskola rangjának, az érettségi presztízsének visszaállítása, a felvételi rendszer újraértékelése és reformja. S természetesen több pénz, több, oktatás céljait szolgáló épület és több jól képzett tanár. Mindegyiknek szűkében vagyunk.

— Akkor mit csinál majd az egyetem négy-öt év múlva, amikor a demográfiai hullám becsap a felsőfokú intézetek ajtajain, ablakain?

KRISTÓ GY.: Elvileg egy dolgot tehet — hogy megcsinálja-e, nem tudom —, szélesebbre tárja a kapukat. Ma a korosztály 10 százalékat alig meghaladó egyetemistáink, főiskolásaink számával Európa mező-

nyének legvégén kullogunk, Portugáliával és Romániával egy szinten. Az újabb csökkenés szinte elképzelhetetlen. Márpedig, ha jelentősen megnő a 18–24 évesek korosztálya, s nem növeljük a felvehető létszámát, akkor 10 százalék alá esünk vissza. Ez szerintem kultúrbotrány és nemzeti felelőtlenség. Tehát a kapukat szélesebbre fogjuk nyitni.

— S ki fogja őket tanítani, hiszen nemrég hallottam, pályakezdő tanárségeket kell „leéptíteni”, kikerülő, tehetséges fiatalokat képtelenség benn tartani.

KRISTÓ GY.: Ez nagy kérdés. Jó magyar szokás szerint erre majd akkor fogunk rádöbbsenni, ha már a súlyos gondok itt kopognak az ajtókon.

KARÁCSONYI S.: Formálódik egy olyan terv is, amelynek alapgondolata, hogy a mainál jóval több művelt fizikai munkásra — eltartó rétegre — van szüksége az országnak. Fölvetődött a régi polgári iskola modelljének rekonstrukciója, melynek lényege, hogy nem négy, hanem öt középiskolai évfolyam elvégzésével kvalifikált, művelt szakmunkásokat szükséges nevelni, képezni. A magyarországi szociológiai összetételhez és gazdasági viszonyainkhoz képest gyors az értelmiségi réteg növekedése. Őket pedig el kell tartani.

— Mi lehet az oka, hogy ma ilyen súlyos gondokkal vagyunk kénytelenek szembenézni?

KARÁCSONYI S.: Ennek millió és egy oka van. Magyarországon nem alakult ki a század végére és jövő század elejére érvényes és korszerű trendek. Ennek az lett a következménye, hogy néhány praktikus pálya fölfutott. Azok, amelyeket a pillanatnyi körülmények erkölcsileg és főleg anyagilag preferálnak. Ezek a pályák fölértékelődtek, s immár nélkülözik a tehetség, képesség, rátermettség és a biológiai vonzalom vektorait, de szinte kizárólag szülői elhatározás vagy más hamis késztetés dönt. Hallhatjuk: „Fiam, ha jól akarsz élni, orvos, jogász vagy közgazdász legyél!” Ez a szemlélet kitermelte a kontraszelektációt, a pedagóguspálya devalválódott, nem azok kerültek a társadalom számára legérzékenyebb és tán legfontosabb területére, akik tehetségesek, morálisan makulátlanok és kiugró személyiségek, hanem — bocsánatot kérek — döntő többségükben a középszerűek, s azok, akiket máshová nem vettek fel.

SZILÁRD J.: Nemcsak az a kérdés azonban, hogy mennyi az országban az értelmiségi, hanem az is, milyen. Ez azért is kulcskérdés, mert az utóbbi évtizedekben találkozhatunk jó néhány formális megoldással, amikor is az élsportolónak és bizonyos vezető kádereknek doktorátust „kellett” — illetet szerezni. Félreértés

ne essék ez sem szocialista találmány, a dszentrilíviából is hozhatunk példákat. A manapság érezhető fordulat erőfeszítései a pénz hiánya miatt nem hozhatnak látványos eredményeket, illetve csak elhatározással nem oldhatók meg. A legtöbb értelmiségi pálya és értelmiségi munkakör társadalmi megbecsülése messze nincs arányban a befektetett munkával, annak társadalmi értékével.

— A mennyiség és minőség kérdéseiről beszélgetve eszembe jutottak Kristó professzor szavai: az egyetemnek a minőség műhelyének kell lennie! Adottak-e ehhez ma a feltételek?

KRISTÓ GY.: Azt hiszem, a minőség személyi feltételei adottak. Ám — s ez akár az általános magyar köznépi sirámnak egyik válfaja is lehet —, az anyagi feltételek mindinkább elmaradnak attól az elvárható szinttől, hogy a minőség szaporodni tudjon, vagy kivívott szintjén maradjon. Magyarán: a káderfejlesztési lehetőségek bedugultak, minden az egészséges és kíváncsi mobilitás ellen dolgozik, ráadásul egyre jobban nyílik az az öllő, mely a nyugati országok tudósainak, kutatóinak élet- és munkakörülményei, valamint a hazaik közötti különbségeket jelzi. Ebből következően átlagon felüli erőfeszítéseket kell tennünk Magyarországon ahhoz, hogy a minőség fennmaradjon.

SZILÁRD J.: Úgy 30-40 évvel ezelőtt gyakran érte az egyetemeket az a vad (vagy kritika), hogy elefántcsonttoronyban élnek, be kellene kapcsolni őket a társadalmi vérkeringésbe. Ennek az lett az eredménye, hogy az egyetemeket olyan mennyiségű feladatokkal terhelték meg, ami a minőség rovására ment. Volt igazság az elzárkózás bírálatában is, de az is tény, hogy ha csak a „külső” feladatai kötik le energiáit, nem töltheti be alapvető feladatait. Az arányokkal lehetnek problémák. A mai kínzóan szűkös feltételrendszerben csak az lehet soványka vigasz, hogy talán az embereknek mind többet kell használni a fejüket.

GRASSELLY GY.: A minőségi munkának óriási akadályai még a túlterhelés. A hallgatók túlterheltségéről sok szó esik, kevesebb az oktatókéről. Hiába a tanári jó szándék, az elzárttság, minden tartalmi, minőségi kitörési kísérletet megöl a túlszervezettség, a rengeteg adminisztráció, az ülések sokasága, a bürokrácia, a bizottságosdi, a döntésképtelenség. S bármilyen hittel és lelkesedéssel lát valaki munkához, az erőfeszítések sziszifuszi próbálkozásai elkedvetlenítik, fásulttá teszik.

KRISTÓ GY.: Ebből is következik, hogy lassan a hit is elvész. Huszonhatodik tanévetem kezdtem el, de úgy látom, hogy a befektetett energiákhoz képest viszonylag kevés

a visszatérülés. Különösen az utóbbi néhány évben érzékelhető, hogy nem válnak valóra jogosnak vélt elvárásaim. Nekem ebből a szempontból kifejezetten lelkiismereti problémáim vannak. Mert meglehetősen sokat foglalkozunk tanórákon kívül is hallgatókkal, s egyrészt ez nem igazolódik vissza a szakdolgozati témaválasztásban, a szakmai alaposágban és lelkesedésben, az elkötelezettségben, másrészt pedig nem igazolódik vissza a közéleti szereplésben sem. Mi szeretnénk, akarjuk, hogy a hallgatók értelmiséggé váljanak, ők mintha nem annyira. Pedig a diploma nem ad automatikus belépőt az értelmiségi körökbe.

— Egyáltalán, van-e esély arra, hogy a szakemberképzés ismeretanyagának elsajátíttatása mellett az egyetem az értelmiséggé válás alapköveit lerakja? Sikerül-e olyan fiatalokat kibocsátani, akik továbbviszik ezt a gondolkodásmódot, elkötelezettséget, kritikus és önkritikus magatartást, ami létkérdése a jövő társadalmának?

KRISTÓ GY.: Amióta meghírtük, hogy az egyetemeken a szakemberek mellett értelmiségiek is képezünk, mintha épp az értelmiségi képzés ellen léptünk volna fel. Amíg ezt nem deklaráltuk és „csak” a szakemberképzést írtuk zászlónkra, addig nagyobb eséllyel képeztünk értelmiségieket.

CSÁKÁNY B.: Ha megtartottuk volna ezt a korábbi szlogent, a hatékonyság akkor is csökken.

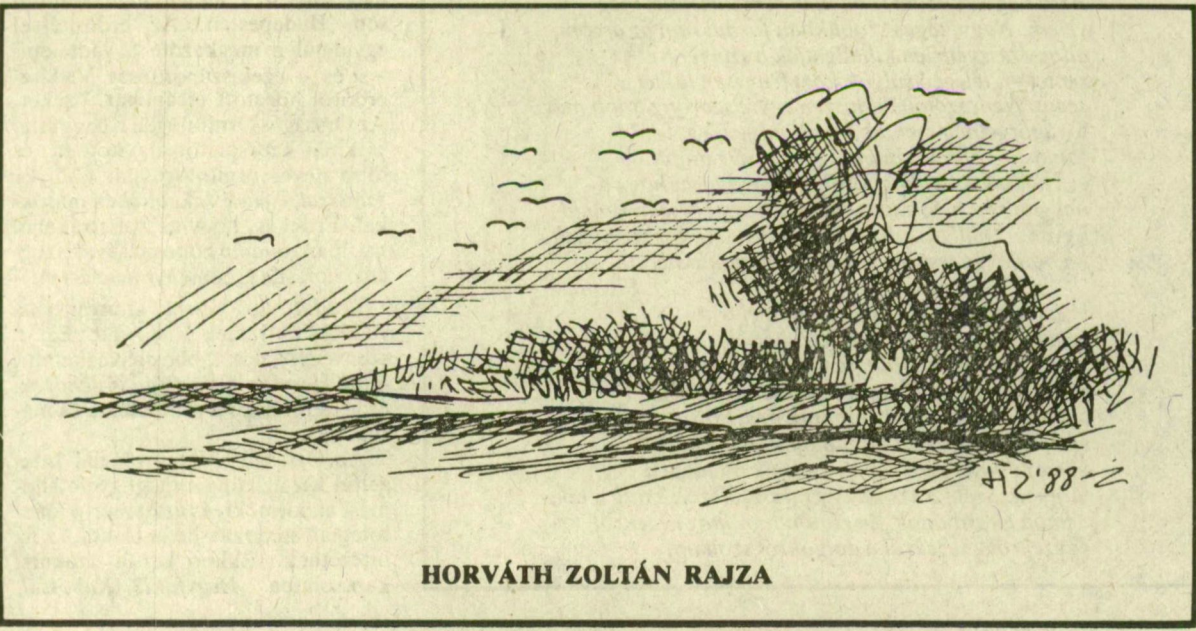
KRISTÓ GY.: Minden bizonynyal. A mélyebben fekvők ok: amikor a társadalom eljutott oda, hogy tudatossá tegye az értelmiségi képzést, addig az már egyre kevesebb eredménnyel és belső meggyőződéssel folyik mind az oktatók, mind a hallgatók részéről. S a diákok meglehetősen szuverén módon döntik el, akarnak-e egyáltalán értelmiségivé válni.

GRASSELLY GY.: Van nekem egy nagy bánatom. Negyvenhét évi tapasztalat mondatja velem, hogy minél jobban agyonszabályozzuk az egyetem és a hallgatóság viszonyát, annál inkább rontjuk a közvetlen emberi kapcsolatok kiteljesedését lehetőségeit. Mert: ott a szabályzat, intézkedik a kari hallgatói tanács, csak fel kell ütni a vívmányok foglalatát, jogosítványokat kapott a KISZ — soroljam? S ráadásul mindez gyakran bumerángxént viselkedik.

— Hogyan látnak meg az egyetem hallgatóinak jogait és kötelességeit, ezek érvényesülését, egymáshoz való viszonyát? Néha a jogok fölpörgetése borzasztó szituációkat, képtelen helyzeteket teremt, összeugraszt és megsemmisít tanárokat és diákokat, feje tetejére állít természetes dolgokat.

GRASSELLY GY.: Voltam nem egy olyan kari ülésen, tanszéki értekezleten, ahol úgy éreztem, a hallgatók ellenfélnek tekintik a tanárokat, az egyetemi vezetést, holott csak akkor boldogulhatunk, ha oktató és hallgató egymás partnerei.

CSÁKÁNY B.: Úgy érzik magukat, mint egy párt a polgári demokratikus társadalomban. Igen ám, de ott a párt miért párt? Azért, mert vannak elképzelései, amiket meg akar valósítani. Hatalomra akar kerülni, hogy megvalósíthassa azokat. De hát itt a hallgató úgysem lehet egyből professzor, pár évet öregedni és pár éjszaka dolgozni kell addig. Tehát hiába győz valamiféle politikai vitában, másnap nem állhat a katedra másik oldalára. Szerintem ez az akkurátus szabályozás, joggyakorlás némiképpen pótcselekvés. Arra szolgál, hogy elleplezze, ami pillanatnyilag nem teljesen világos. Azaz, hogy a felnövekvő értelmiségnek, mint alkotó jogalpolgárnak lesznek-e megfelelő jogai ahhoz, hogy alakíthassa az államot, amelynek polgára. Ezért tehát, megnyugtató bizonyos jogosultságokat kap, érezze, ő alakítja azt a munkahelyet, melynek polgára. Tehát munkahelyi demokráciával kárpótoltatik a társadalmi demokrácia hiányáért. Ámde történelmi példák mutatják, hogy a társadalmi demokrácia, amely kemény munkahelyi fegyverrel párosul, rendkívüli hatékonyságra képes. Ahol se munkahelyi, se társadalmi demokrácia nincs, az másfajta társadalmi képződmény. De ez a helyzet, ahol a munkahelyi demokrácia létezik, de a társadalomban még várat magára, nem túl sikeres képződménye a 80-as évek Magyarországnak.

HORVÁTH ZOLTÁN RAJZA

— Számomra egyértelmű és szomorú tény, hogy az utóbbi években nem valósult meg az értelmiség bővített újratermelése. Ráadásul a minőség is aggasztóbb jegyeket mutat. Hadd idézzem Csákány Béla egyik történetét. Bosszankodik a felvételiztető professzor, csapnivaló a jelentkezők felkészültsége. A másik maliciózan jegyzi meg: „Csodálkozol, ezek tanárait már mi tanítottuk!” Bár a felsőoktatásról, a szakemberképzésről és értelmiséggé nevelésről kellene beszégetnünk, nem léphetünk egyet sem a középiskolai tudásszint és egyetemi felvételi rendszer, az értelmiségi startkő vizsgálata nélkül.

SONKODI S.: Nem véletlenül hallhatunk ma olyan sokat az egész hazai iskolarendszer korszerűsítésének sürgető megvalósításáról. Sem az általános, sem a középiskola nem képes széleskörűen a szükséges alapismereteket megtanítani. Megfelelő háttér, kielégítő és garantált színvonalú előkészítés nélkül, magára hagyva erre az egyetemet is képtelen. Ugy gondolom, mert nem egyszer tapasztalhattam, hogy a brit iskolarendszer jó és használható példákkal szolgálhatna. Nem lehet véletlen, hogy az angol college-okba küldik gyerekeiket az USA-ból, Japánból, az arab világból. Ott megtanítják a diákokat az alapokra, a korszerű ismeretek elsajátításának módszereire, s felkészítik őket az értelmiségivé válás affinitására. A döntő különbséget az angol és a hazai alap- és középfokú oktatás között abban látom, hogy míg Angliában a pedagógia elsődleges célja megtanítani az elsajátítás módszereit és felkészíteni a társadalmi szerepekre, addig nálunk első sorban a tanterv teljesítésére törek-szenek. Természetesen a pedagógusok nem tehetnek az oktatási rendszer hibáiról.

KARÁCSONYI S.: A középiskolai képzés nálunk rossz irányba csúszott. A gimnáziumokban elsikkadt az a gondolat, hogy itt kell megalapozni a jövő értelmiségét, hogy az egyetemekre, főiskolákra már bizonyos preparált ismeretanyaggal és megfelelő affinitással érkezzenek a fiatalok. S akkor az egyetem továbbfejlesztheti az értelmiségi tartalmat, s megtöltheti a kialakított kereteket a szakember ismeretanyagával.

KRISTÓ GY.: A középiskolákban évtizedekig a fölzárkóztatás volt a vezérfelcső. Ez nyilvánvalóan azt jelentette, hogy a gyengét föl kell hozni a középszintre, s visszafogni azokat, akik esetleg szárnyalhatnak. A tanár energiáinak nagy részét erre a fölzárkóztatásra fordította, s hosszú éveknél kellett elteltie, míg ennek a hamis szlogennek veszélyeit fölismertük. A másik allergikus góc a felvétellal kapcsolatos. Amíg szigorúan kötött keretszámok szerinti limit határozt, addig sajnos burjánzik az egészségtelen magántanárorsdi, a fölkészítődi, a versenystáillo-szellem, a protekciójahajszolás, miegyéb, mert jól tudjuk — tapasztalhatjuk életünk más szféráiban elég gyakran —, a hiánycikknek van igazán ázsioja, s az egyetemre való bejutás ma Magyarországon hiánycikk. Valódi értékén túl messze fölértékelődött, s a bekerülés érdekében néha képtelen áldozatokat hajlandók hozni.

GRASSELLY GY.: Sokat dolgoztam felvételi bizottságokban, s egy idő után pontosan meg tudtuk mondani, hogy aki ebből és ebből a gimnáziumból érkezik, akár vizsga nélkül fölvehető, de olyan iskolát is ismertünk, ahol osztogatták a kítőnőt és jelesekét valódi tudás nélkül. A mai rendszert a gyengébb gimnáziumoknak kedvez, hiszen onnan könnyebb magas pontszámot hozni, s fogadva két felkészítő tanárt nagyobb az esély a bejutásra.

SONKODI S.: Mert ebből adódóan az egyetemi felvételi lesz a végcél, nem pedig az egyetemi tanulmányok nyomán megszerezhető szakmai tudás és értelmiségi tartalom.

KARÁCSONYI S.: Az az iskolarendszer csak rossz lehet, ahol a bekerüléshez szükség van a külön tanárra. Kimerülten érkeznek a fiatalok az egyetemi tanuláshoz, nem pedig az itteni munkára fölkészítetten. Betáborognak az egyetem falai közé, s abban a pillanatban le is eresztenek, s képtelenek felvenni egy új ritmust, s új tanulási módszert, nem tudnak egyéniségüknek, agyuknak, idegrendszerüknek megfelelően, kreatív módon tanulni. Számukra a felvétellel befejeződött a